

Aktiivinen kansalaisuus on kovan sivistystyön takana

Heikki Silvennoinen

Vapaan sivistystyön tarkoituksena on järjestää elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta tukevaa koulutusta. Vapaana sivistystyönä järjestettävän koulutuksen tavoitteena on edistää ihmisten monipuolista kehittymistä, hyvinvointia sekä kansanvaltaisuuden, moniarvoisuuden, kestävän kehityksen, monikulttuurisuuden ja kansainvälisyyden toteutumista. Vapaassa sivistystyössä tulisi korostua omaehtoisesta oppimisesta, yhteisöllisyyden ja osallisuuden.

Vapaasta sivistystyöstä 2009 annetun lain ensimmäisessä pykälässä vapaa sivistystyö saa tarkoituksensa vahvasti yhteiskunnallisuudesta – yhteisöllisyyden ja koheesion vahvistamisesta sekä osallisuuden ja aktiivisuuden edistämisestä. Lakiin kirjattu tarkoitus on kunnianhimoinen ja vaativa. Rohkeneeko edes pohtia, kuinka hyvin vapaa sivistystyö onnistuu tarkoitustaan toteuttamaan.

Kansalaisuus on sekä status että rooli. Statuksen saanut saa oikeuden kuulua yhteisöön ja ottaa osaa sen toimintaan. Oikeus ei ole itsestään selvyys. Suomessa kansalaiset ovat esimerkiksi saaneet nauttia yleisestä ja yhtäläisestä äänioikeudesta vasta sata vuotta; joissakin maissa naiset vasta muutamia kymmeniä vuosia. Edelleenkin naisia ei pidetä kaikkialla äänioikeuden arvoisina. Usein veristenkin kamppailujen tuloksena saavutettu oikeus jää kuitenkin nykyään yhä useammin käyttämättä.

Eurooppavaalien äänestysprosentti on pienentynyt vaali vaalilta. Vuonna 2009 eurovaaleissa äänesti 43 prosenttia eurooppalaisista, suomalaisista vain 40 prosenttia. Joissakin maissa vain neljäsosa kansalaisista osallistui eurovaaleihin. Noin 376 miljoonasta äänioikeutetusta 214 miljoonaa eurokansalaista ei ottanut osaa kaikkien eurooppalaisten puolesta päätöksiä tekevien valintaan.

Vuoden 2007 eduskuntavaaleissa käytti äänioikeuttaan 68 prosenttia kansalaisista. Luku on sodanjälkeisen historian pienin. Osallistuminen kuntavaaleihin painui vuosina 2000 ja 2004 alle 60 prosenttiin.

Muutamana kymmenenkin prosentin äänestysaktiivisuus tuottaisi edustavan lopputuloksen, mikäli äänestäjät ja äänestämättömät valikoituisivat satunnaisesti. Mutta näin ei ole. Aktiiviset äänestäjät ja vaaleista syrjäytyneet poikkeavat olennaisesti toisistaan. Korkeasti koulutetut, työssäkäyvät, hyvätuloiset keskiikäiset ajavat aktiivisesti etujaan, myös äänestämällä. Vähän koulutetut, pienituloiset työttömät ja erityisesti nuoret osallistuvat muita vähemmän. Esimerkiksi iän ja koulutuksen mukaiset erot ovat vain kasvaneet yleisen äänestysaktiivisuuden laskun myötä.

Joidenkin väestöryhmien laajamittainen vetäytyminen on merkki siitä, että järjestelmä toimii huonosti. Tutkimustulosten mukaan joillakin alueilla esimerkiksi vähän koulutetuista ja työttömistä nuorista alle viidesosa äänestää. Poliitikon tutkijat ovat havainneet, että nuorten vähäinen osallistuminen ei liity vain nuo-

ruuteen elämänvaiheena. Nykyisten nuorten osallistumattomuus ei muutu aktiivisuudeksi aikuisiälläkään. Kyse on sukupolviefektistä: nuoruudessa omaksuttu käyttäytymismalli säilyy läpi koko elämän. Mikäli suunta jatkuu, demokratia kriisiytyy. Vaaleissa valittujen edustajien päätöksiltä katoaa legitimitetti. Poliitiikan asialistalle nousevat vain hyvin toimeentulevien toiveet.

Esitetyissä havainnoissa ei ole kyse vain osallistumattomuudesta vaaleihin. Eikä tilanne korjautuisi pakottamalla ihmiset vaaliurnille. *Pienet äänestysprosentit ovat indikaattori*. Ne ovat merkki kansalaisten voimattomuuden tunteesta. Siitä, että heidän osallistumisellaan ei ole vaikutusta harjoitettavaan politiikkaan. Siitä, että heidän elinehdoistaan ja esimerkiksi työllisyydestään päättäminen ei edes kuulu edustuksellisen demokratian piiriin. Kansalaisten toimeentulon ja elämän suunnittelun kannalta tärkeimmät päätökset tehdään laskukoneella ylikansallisten yritysten pääkonttoreissa ja valtiovarainministeriössä virkatyönä.

Aktiivisuuden edistämisen ohella toinen puoli aktiivisen kansalaisuuden tavoitetta on kansalaisuus. Koulutus on merkittävä tekijä kansalaisuuden rakentajana. Viime vuosisadan alkupuoliskolla Suomen valtion alueella asuva väestö saatiin paljolti juuri koulutuksen avulla uskomaan myyttiin alkuperältään jalosta kalevalaisesta kansakunnasta, joka sisulla, nöyryydellä ja kovalla työllä sai lunastettua sille kuuluvan paikan maailmassa. ”Kansakunta” ei ole oletettujen jäsenten yhteinen luomus, eikä siihen samastuminen ole koskaan ollut rikkumaton. ”Kansakunta” ja ”kansalainen” ovat luonteeltaan poliittisia konstruktioita, ja niiden olemassaolo on tietyllä tapaa uskonvarainen asia, kuten Benedict Anderson *Kuvitellut yhteisöt* -kirjassaan analysoi.

Globaalissa maailmassa meidän olisi opittava kuvittelemaan itsemme – ei vain Euroopan, vaan – maailmanyhteisön jäseniksi. Etninen tausta, uskonto, asuinseutu, ihonväri tai muut vastaavat – useimmiten irrelevantit – ominaisuudet eivät ole millään lailla luonnollisia ja välttämättömiä ehtoja yhteisön jäsenyyteen.

Meillä väestön homogeenisuuteen tottuneessa Suomessa tuntuu olevan vaikeuksia jo pienten ulkomaalaistaustaisten vähemmistöjen hyväksymisessä keskuuteemme. Tilastokeskus arvioi Suomessa asuvan ulkomaalaisväestön (so. ihmiset, joiden äidinkieli on jokin muu kuin suomi, ruotsi tai saame) määräksi 120 000 200 000 henkeä. Se on pari kolme prosenttia koko väestöstä. Maahanmuuttajista noin puolet tulee muista Euroopan maista.

Aktiivinen kansalaisuus ei synny itsestään. Se pitää oppia. Aktiivisuus edellyttää tietoja ja taitoja. Osallistumaan opitaan vain osallistumalla. Eri-laisuuteen totutaan vain olemalla tekemisissä erilaisten ihmisten kanssa. Me suomalaisetkin olemme kenties jossain suhteessa ”erilaisia”, mutta meidänkin kanssa voi tulla toimeen. Yli miljoona suomalaista on muuttanut pysyvästi ulkomaille, suurin osa Ruotsiin, Yhdysvaltoihin, Kanadaan ja Australiaan. Miksi meidät pitäisi hyväksyä muualla, mutta meidän ei tarvitse hyväksyä muualta tulleita?

Heikki Silvennoinen